

İKİNCİ MEDİTASYON

İnsan zihninin doğası ve nasıl olup da bedenden daha iyi bilindiği

Birinci Meditasyon'un skeptik varsayımları, şimdiye kadar kabul görmüş bütün inanışları açıkça sorgulamıştır: ağaçları, binaları, ateşleri ve kıyafetleriyle bize tanıdık gelen günlük dünyadaki duyusal tecrübeye dayalı inanışları; 'beden, biçim, uzam, hareket, yer' ve hatta düşünürün kendi bedenini de kapsayan bütün fiziksel dünyaya dair inanışları; cin varsayımıyla doğruluğu sorgulanmış olan a priori matematiksel doğrulara dair inanışları. Descartes, skeptik hipotezinden zarar görmeyecek tek bir kesinliği, Arşimetçi bir nokta bulmayı umut etmektedir ve aradığını şu argümanda bulur: *cogito ergo sum*. Argümanın bu ünlü ifadesi Descartes'ın *Metot Üzerine Konuşma*'sında yer alır: 'Düşünüyorum, öyleyse varım' düşüncesi o kadar sağlam ve güvenilirirdir ki en ileri giden skeptik düşünceler dahi onu çürütemezler'. Descartes *Meditasyonlar*'ında şu şekilde akıl yürütmüştür:

Kendimi dünyada kesinlikle hiçbir şey olmadığına ikna etmiş bulunmaktayım; ne gökyüzü, ne toprak, ne herhangi bir zihin, ne de beden var. Bütün bunlar benim de var olmadığıma anlamına gelmez mi? Hayır: Eğer ben kendimi bir şeye ikna edebiliyorsam, var olduğum kesindir. Fakat üstün güçlü ve kurnaz bir hilekâr, bile bile ve devamlı olarak beni yanıltmaktadır. Şayet o beni yanıltıyorsa, bu durumda da var olduğum şüphesizdir. Beni ne kadar yanılgıya düşürürse düşürsün, ben bir şey olduğumu düşündüğüm sürece hiçbir şey olmamamın imkânı yoktur. Her şeyi ayrıntısıyla ele aldıktan sonra varmam gereken sonuç *ben, ben varım* ifadelerini ne zaman söylersem ya da ne zaman düşünürsem düşüneyim zorunlu olarak doğrudurlar.

Bu ne çeşit bir akıl yürütmedir? Tam anlamıyla bir argüman mıdır? Geleneksel ifade şekli olan 'Düşünüyorum, öyleyse varım' her açıdan bir argüman gibi durmaktadır: 'düşünüyorum' diye bir öncülü, bir çıkarım yapıldığını belirten bir 'öyleyse' si ve 'varım' diye bir sonucu vardır. Öte yandan, Descartes İkinci İtirazlar'a şöyle bir cevap verir:

Düşünen varlıklar olduğumuzu gözlemlediğimizde, bu bir tasımın sonucu olmayan birincil bir düşüncedir. Ayrıca, biri 'düşünüyorum, öyleyse varım' dediğinde düşüncesinden varlığına ulaşmak için bir tasım kullanmak yerine basit bir zihinsel sezgiyle bunu kendi kendini kanıtlayan bir şekilde tanır.

Descartes araştırmacıları cogitonun bir çıkarım mı yoksa basit bir 'sezgi' mi olduğu konusunda anlaşamamışlardır. Başkaları da cogitonun ne bir çıkarım ne de bir 'sezgi' olduğunu, bunların yerine bir 'icraat' olduğunu söylemişlerdir.⁴

'Düşünüyorum' ve 'varım' ın özel konumları

Descartes *düşünüyorum olduğuna* inancı ile *var olduğuna* dair inancının bir anlamda özel olduğunu iddia eder. Bu düşüncelerle ilgili özel olan tam olarak nedir? Descartes'e göre bu inanışlarla ilgili şüpheye düşmeye imkân yoktur. Onları şüpheye bağımsız kılan hangi yönleridir? Yukarıdaki bölümde Descartes der ki, '*Ben, ben varım* ifadelerini ne zaman söylersem veya düşünürsem düşüneyim, zorunlu olarak doğrudurlar'. Eğer bu ifadeler zorunlu olarak doğru ise, o zaman bu onlardan şüphe edilememesinin sebebi olabilir. Peki, gerçekten Descartes'ın dediği gibi 'zorunlu olarak doğru' mudurlar? Hayır, tam olarak değil. Descartes'ın var olmadığı mümkün dünyalar vardır. Belki de bu mümkün dünyalarda

⁴ Mesela bakınız, Anthony Kenny, *Descartes: A Study of his Philosophy* (Random House, 1968), Bölüm 3, ve Jaako Hintikka, 'Cogito ergo sum: inference or performance?' Willis Doney (ed.) *Descartes: A Collection of Critical Essays* (Doubleday 1967), ss.108-39.

ebeveynleri hiç tanışmamışlardır. ‘Düşünüyorum, öyleyse varım’ ifadesinin öznesi Descartes ise bu durumda ‘Ben, Descartes, varım’ ifadesi bu dünyalarda yanlıştır. Ayrıca ‘Ben, Descartes, düşünüyorum’ ifadesi de bu dünyalarda yanlıştır. Düşünen kim olursa olsun benzeri bir durum söz konusu olacaktır. Bu ifadeler, filozofların zorunlu doğruluğa dair alışılmış şekilde konuşmaları bağlamında zorunlu birer doğru değildirler. Bunlar olumsal ifadelerdir. Ancak Descartes onların özel konumuyla ilgili olarak haklıdır.

Bu ifadelerin *düzeltilemez ve kendini doğrulayan* olmak gibi özel bir karaktere sahip oldukları yönünde bir düşünce vardır. Bu fikri öne süren Bernard Williams’tır (Descartes: *The Project of Pure Enquiry*, 3. Bölüm). Williams’ın tanımı bizim olumsal, yani tüm mümkün dünyalarda doğru olmayan ifadelerle uğraştığımızı varsayar. Bu varsayımın birlikte (bu varsayım neden önemlidir ki?), bir P önermesinin *düzeltilemez* oluşunun koşulunu şöyle tarif eder: *P’nin doğruluğuna inanıyorsam, P doğrudur*. Bu tarife uyan bazı örneklemeler yapalım. ‘Acı çekiyorum.’ Bu tartışmasız *düzeltilemez* bir ifadedir; çünkü eğer gerçekten *acı çektiğime* inanıyorsam, *acı çekmekteyimdir*. Bu konuda yanılıyor olamam. ‘*Bu bana kırmızı görünüyor.*’ Burada da, bir şeyin gerçekten bana kırmızı göründüğünü düşünüyorsam, o şey bana kırmızı görünmektedir. Şeylerin bana nasıl görüldüğü konusunda uzman benim. Pek tabii ki onların gerçekte nasıl oldukları konusunda yanılıyor olabilirim. Ama bana nasıl göründükleri konusunda kesinlikle yanılıyor olamam. Şimdi Descartes’ın argümanındaki ifadeleri düşünelim. ‘Düşünüyorum.’ Düşünüyor olduğuma *inandığımı* varsayalım, bu durumda düşünüyordumdur. ‘Varım.’ Var olduğuma *inandığımı* varsayalım, bu durumda varımdır. Williams’ın iddiaları bağlamında ‘düşünüyorum’ ve ‘varım’ ifadelerinin ikisi de *düzeltilemez* gibi görünüyorlar.

Bunlar aynı zamanda *kendilerini doğrulayan* ifadelerdir. Bu yakın alakalı kavram, inançtan çok *belirtmeye* dayanır. Bir P ifadesinin kendini doğrulaması için şu tarife uyması gerekir: *Eğer P’yi belirtirsem, o zaman P doğrudur*. Bu tarife uyan bazı ifadelerden bahsedelim. ‘Konuşuyorum.’ ‘Biraz İngilizce konuşabilirim.’ ‘Partiye gelmeye söz veriyorum.’ Eğer konuşmakta olduğumu sesli olarak belirtmişsem o zaman konuşuyordumdur. Eğer partiye gitmeye söz verdiğimi söylüyorsam, o zaman partiye gitmeye söz veriyordumdur. Sonuncu örnek Austin’in edimsel konuşma eylemi dediği şeydir. Bu örnek ve *cogito* ifadeleri arasında bir benzerlik gören bazı filozoflar, Descartes’ın yukarıda belirtilen ‘edimsel’ bir yorumunu geliştirmişlerdir. Arada bir benzerlik var mı? Evet, bunların hepsi kendilerini doğrulayan ifadelerdir. ‘Düşünüyorum’ dersem düşünüyordumdur. ‘Varım’ diye belirtirsem, varımdır. Bunları kendilerini yalanlayan ifadelerle karşılaştıralım. ‘Burada değilim.’ ‘İngilizce konuşamam.’ ‘Düşünemem.’ ‘Ben yokum.’ (Bu ifadelerin kendilerini yalanlamadan kullanılabilecekleri durumları hayal edebiliyor musunuz?)

Yanılmıyorsak, o zaman Descartes’ın argümanının ifadelerini gerçekten özel bir konumu vardır. Olumsal ve zorunlu olmayan ifadeler olsalar da *düzeltilemez* olma ve kendini doğrulama özelliklerini taşırlar. Bu da onlardan şüphe edilememesinin sebebidir.

Şimdi, elimizde bir bulmaca var. Descartes’ın varmak istediği sonuç ‘Ben varım’dır. Eğer bu ifade *kendi kendine* *düzeltilemez* olmak ve kendini doğrulamak gibi hayati özelliklere sahipse, o zaman Descartes neden ‘Düşünüyorum’ öncülünü işin içine katıp da ‘Düşünüyorum, öyleyse varım’ argümanını bize sunmakla uğraşıyor? Bunun cevabı pek açık değil ama elimizde iki farklı fikir var.

Birincisi, *Meditasyonlar*’da bu argümanın yalnızca bu şekilde yorumlanabilecek bir halinin sunulmuş olduğudur. Descartes der ki, ‘bu ifade... *ben varım*, onu ne zaman düşünürsem

düşüneyim... zorunlu olarak doğrudur.’ Descartes’ın bu fikri Williams’ın iddialarına tam olarak paralel bir şekilde yorumlanabilir: ‘eğer ‘ben varım’ ifadesine benim tarafımdan inanılıyorsa yani bunu düşünüyorsam, bununla ifadenin doğruluğu sağlanmış olur.’ Williams’ın terminolojisine göre: ‘Ben varım’ ifadesi düzeltilemezdir. Bu tür bir okumaya göre ‘ben varım’ sonucu birinin var olmasına dair bir düşünceden çıkarılmıştır. Bu düşünceler, var olmanın birinin var olması haricine dair düşüncelerden çıkarıldığı diğer argüman çeşitlerinin hiçbirini kapsamazlar (25).’ Ben kendimi bir şey olarak düşünürsem, o zaman varımdır.’ Eğer beni yanıltan bir hilekâr varsa,’ bu durumda da varlığım şüphesizdir’. Eğer ben ‘herhangi bir şey düşünürsem, bu durumda da kesinlikle varımdır’ (Fransız versiyonu). Bunların hepsinde var olmakla ilgili bir sonuç sağlaması beklenen öncül, *birinin var olmasıyla ilgili* bir düşünce değildir, bunun yerine, örneğin, bir hilekâr ile ilgili bir düşüncedir.

İkincisi ise, argümanın ‘cogito’, ‘düşünüyorum’ olan öncülünün özel bir sebebi olduğunu öne sürer. ‘Düşünüyorum’ ifadesi, ‘varım’ ifadesinde olmayan bir özelliğe sahiptir. ‘Düşünüyorum’ ifadesi apaçık doğrudur (Williams’ın düşünceleri bağlamında). Bir P ifadesi şu tarife uyması şartıyla benim için apaçık doğrudur: *Eğer P doğru ise, o zaman P’nin doğru olduğuna inanıyorum*. Bu tanım ile yukarıdaki düzeltilemezlik tanımını karşılaştırınız. Apaçık doğru olmanın düzeltilemez olmanın kabaca tersi olduğunu göreceksiniz. Düzeltilemezlik der ki, bir şeye inanıyorsan o şey doğrudur. Apaçık doğru olmak ise şöyle der: Bir şey doğru ise o zaman o şeye inanırsın. Bir şey size göre düzeltilemez ise, o zaman siz o şeyin bir anlamda uzmanısınız. Eğer ona inanıyorsanız, o şey doğrudur. Eğer bir şey size göre apaçık doğru ise, o zaman o şeyin başka bir anlamda uzmanısınız. Doğru ise ona inanırsınız. Dikkatinizden kaçmaz.

Descartes zihinle ilgili tüm ifadelerin düzeltilemez ve apaçık doğru olduğunu düşünüyor olabilir. Düzeltilemezlik der ki: Zihnimle ilgili bir inanışım varsa doğrudur. Zihnimle ilgili bir ifadeye inanıyorsam, o ifade doğrudur. Bu, tek başına, üzerlerine hiçbir şey bilmediğim zihnimdeki bütün karanlık köşeler ve dar sokaklarla uyumludur. Ama sonra apaçık doğruluk şöyle bir şey ekler: Bilinecek ne varsa biliyorum. Zihnimle ilgili herhangi bir ifade doğru ise ona inanırım. Şair Gerard Manley Hopkins demiştir ki, ‘Ah zihin, zihnin dağları vardır; düşün uçurumları /Dehşet verici, sarp, kimsenin derinliğini bilemediği.’⁵ Descartes aynı görüşte olmazdı; aklın hiçbir ölçülemez derinliği olmadığını düşünürdü. Zihnin ne gizli bir köşesi ne de karanlık bir geçidi vardır. Zihnimin yapabildiği her şeyi bilebilirim.

‘Düşünüyorum’ ifadesi açık seçik doğrudur ama öyle görünüyor ki ‘varım’ ifadesi bir şekilde öyle değildir. Eğer düşünüyorsam, düşündüğüme inanıyorumdur. Eğer varsam, var olduğuma inandığım doğru mudur? Hayır ya da en azından görünürde öyle değil. Düşündüğüm zaman düşündüğüme inanırken, var olduğum tüm zamanların tümünde var olduğuma inanmıyorum. Ortak görünümün kabul edeceği gibi, var olmayı rüyasız ve düşüncesiz bir uykuda sürdürebilirim. Bu şekilde var olurum ama var olduğuma inanmam, çünkü inandığım herhangi bir şey yoktur. ‘Varım’ düzeltilemezdir, ancak apaçık doğru değildir. Dolayısıyla Descartes’ın argümanına başlamak için ‘düşünüyorum’ öncülünü seçmesinin bir sebebi vardır.

Öz ve var olma

Ünlü cogito argümanına ‘düşünüyorum’ öncülü ile başlamanın bir başka sebebi daha vardır ki bize ‘ben’ in sadece varlığını değil doğasını da sorgulatar. Descartes, düşünen bir kişide düşünme ve var olmanın yakından ilişkili olduğunu tartışmayı ister. Varlığını sorguladıktan

⁵ *Poems and Prose of Gerard Manley Hopkins*, ed. W.H. Gardner, (Penguin 1953), yenibasım 1971, s.61.

sonra, meditasyon halinde olan kendi özü veya doğasını sorgulayacaktır. Sonunda varacağı yer 'Ben özsel olarak düşünen bir şeyim' olacaktır. Bir şeyin özsel bir özelliği, o şeyin sahip olmak zorunda olduğu, eksikliğini taşıyamayacağı bir özelliktir. Belki de bir kedinin özsel bir özelliği hayvan olmasıdır. Belki Yeti'nin de (Himalaya dağlarının Everest Bölgesinde yaşadığı rivayet edilen kar adam –ç.n.) özsel bir özelliği hayvan olmasıdır. Son örnekten anlayacağımız gibi, var olduğuna kesin olarak karar verilmemiş şeylerin de özsel özelliklerinden bahsedilebilir. Öze dair doğruların var olmakla da bir alakası vardır: Eğer bir kedi varsa, hayvan olması gerekir; eğer bir kar adam varsa, yine hayvan olması gerekir. Bir şey hayvan olmazsa kedi de olamaz. Aynı şekilde hayvan olmazsa Yeti de olamaz.

Eğer Descartes'ın *Meditasyonlar*'ındaki 'ben' in özsel olarak düşünen bir şey olduğunu söyleyen argümanı başarılı ise, kedi ve Yeti örneklerine benzer olarak: Eğer varsam, düşünüyorum olmalıyım. Eğer Descartes'ın kendi özümüyle ilgili argümanı doğru ise, iki yönde de akıl yürütebilir. Düşünüyorum, öyleyse varım (cogito ergo sum). Ve de: Varım, öyleyse düşünüyorum. (Ben özsel olarak düşünen bir şeyim.) Bu simetri Descartes'ın 'ben' olmanın; bir tin, kişi veya zihin olmanın ne olduğuyla ilgili görüşünün merkezi olacaktır: *Ancak ve ancak düşünüyorsam varım*. Dikkat ederseniz, eğer öze dair bu tez doğru ise, 'varım'ın sadece yukarıda tarif edildiği gibi düzeltilemez değil, aynı zamanda apaçık doğru olduğu sonucunu doğuracaktır: Eğer varsam, o zaman düşüneceğim; sonuç olarak da (cogito aracılığıyla) var olduğuma inanacağım. Ancak kişinin özüne dair bu tezin tartışılması gerekmektedir.

Meditasyonlar'da Descartes'ın bir şeyin var olmasının sorgulanmasıyla, bir şeyin özü veya doğası sorusunu özenle birbirinden ayırdığını göreceksiniz. İki soru türü de metafiziği ilgilendirir: Ne var olur? Şeyler nasıldır? Bazen bir şeyin var olduğunu, o şeyin nasıl olduğunu bilmeden bilebiliriz. Hava karardıktan sonra boş bulmayı beklediğiniz evinize giderseniz ve kötüye alamet olan tıkırtılar duyarsınız. İçeride bir şey vardır ama onun ne olduğunu bilmezsiniz. Bir kedi mi; hırsız mı; yoksa bir arkadaşınız mı? Böyle bir durumda Descartes'ın yolundan giderek bir şeyin var olduğunu bildiğinizi ancak onun özünü, doğasını bilmediğinizi söyleyebilirsiniz. Bazen bunun tersi de olabilir. Noel Baba'nın nasıl olduğunu, onun doğasını bilirsiniz: Yaşlı, beyaz sakallı, kırmızı kıyafetli, cömert bir tavı ve içten bir kahkahası olan bir adamdır. (Belki de bu özelliklerin hepsi onun özüne dair değildir. Genç bir Noel Baba olabilir mi? Ya da sakalsız? Veya kadın?) Aşağı yukarı Noel Baba'nın nasıl olduğunu bilirsiniz: Peki Noel Baba var mıdır? Şu durumda onun doğasını var olup olmadığını sormadan önce bilirsiniz. Birinci Meditasyon'un skeptik argümanları genel olarak düşünürü şeylerin *var olmasına* kayıtsız bırakır. Meditasyon halinde olan, ağaçların, ateşlerin ve kıyafetlerin nasıl olacağını bilir; ama bunların herhangi bir örneğinin var olup olmadığı konusunda emin değildir. Bedeni var olsaydı nasıl olacağını bilir (elleri olan, yer kaplayan vs. bir şey) ama beden varlığından emin değildir.

Bu kalıp *Meditasyonlar*'ın tipik özelliğidir. Düşünür, genel olarak öze dair bir soruyu cevaplayarak başlar, arkasından var olmaya dair soru gelir. Herhangi bir şeyin, bedenler, şekiller veya Tanrı'nın özünü tarif ederek başlayacaktır ve bu şeyin gerçekten var olup olmadığını sorarak devam edecektir. Descartes bir şeyin özünün o şeyin varlığı bilinmeden önce bilinebileceğini varsayar, çünkü özsel nitelikleri bir şeyin fikri veya kavramı verir. Mesela, üçgen fikri üçgenin özsel niteliklerini verir: üç kenarlı, kapalı bir figür. Bu size üçgen kavramıyla ilgili bir şeyler söyler. Ve dünyayla ilgili de bir şeyler söyler: Var olan bir üçgenle karşılaşırsanız, üç kenarı olacaktır. Yeti fikri veya kavramı hayvan olmanın Yeti olmanın özsel bir niteliği olduğunu belirtir. Buradan hem Yeti kavramıyla hem de dünyayla ilgili bir şeyler öğreniriz: Var olan bir Yeti ile karşılaşırsak, o bir hayvan olacaktır. Bir şeyin var

olduğunu bilmemize önsel olarak o şeyin fikrine veya kavramına sahip olabiliriz. Dolayısıyla pek çok durumda özün bilgisi var olmanın bilgisinden önce gelir.

Meditasyonlar'daki bu genel kalıbın dışında kalan en önemli nokta, tabii ki kişinin kendini bilmesidir. *Cogito* argümanında düşünür 'varım' sonucuna ulaşır. Varlığına dair bu tespitten sonra 'ben neyim?' sorusunu sorar. Benim doğam nedir? Benim özüm nedir? *Cogito*'nun sonuçlanmasından hemen sonra, Descartes der ki: 'Bu zorunlu olarak var olan 'ben'i henüz yeterince anlamış değilim'. Var olduğumu biliyorum ama ne olduğumu bilmiyorum. Varlığımdan haberdarım ancak henüz özümü bilmiyorum.

İkinci Meditasyon'un geri kalanı kişinin veya (varlığı *cogito*'da kanıtlanmış olan) 'ben'in özünün *düşünmek* olduğunu tartışmaya adanmıştır. Bu *Meditasyon*'un alt başlığının temel olarak kişinin veya aklın doğası ile ilgili olan bu konuya adanmış olduğuna dikkat ediniz: 'İnsan zihninin doğası ve nasıl olup da bedenden daha iyi bilindiği'. Başlıktaki 'beden' vurgusuna dikkat ediniz. Düşünür, varlığından halen tamamıyla şüphe edilen *maddenin* veya bedenin özüne dair önemli bir soru soracaktır. Ancak buradaki amaç yine zihne dair bir tez kurmak olacaktır: Zihnin bedenden daha iyi biliniyor olması

Benlik veya zihnin özü

Cogito argümanı 'varım' diye sonuçlanır: Fakat kim ya da nedir bu var olan? Bir insan bedeni değil. Geleneksel Aristotelesçi anlamdaki ruh değil. Aristoteles ruhu canlıların sahip olduğu belirli yetilerle tanımlamıştır: Beslenme, üreme, hareket etme, duyum ve düşünme. Aristotelesçi bakış açısından, yaşayan her şeyin ruhu vardır: Bitkiler ilk iki yetiye sahiptirler; insan dışındaki hayvanlar ilk dördüne ve insanlar bu yetilerin hepsine sahiptirler. Descartes bu yetilerin dördünü ele alır (mahcup halde üremeyi dâhil etmez) ve bunlar arasından sadece sonuncu yetinin yani düşünmenin, ruhun doğasında özsel olduğunu iddia eder.

Ruha atfettiğim nitelikleri nasıl düşünmeli? Beslenme veya hareket? Şu an bir bedenim olmadığından bunlar basitçe kurmacadır. Duyum? Bu kesinlikle bir beden olmadan ortaya çıkamaz; üstelik uykudayken sonradan hiçbir duyu organımla algılamadığımı farkına vardığım pek çok şeyi duyumsar gibi görürüm. Düşünme? Sonunda onu keşfettim; benden ayrılamayan tek şey olan düşünce. Ben, ben varım –bu kesindir. Olur da tamamen düşünmez hale gelirim, yok olmam gerekir.

Bu noktayı vurgulamak için bir şekilde konuyu abartır: Düşünür '*benim bir bedenim vardır*' ifadesini *reddediyor* değildir, *reddettiği şey bedeni onaylamaktır*; çünkü Birinci Meditasyon'daki argümanlar bedenin şüpheli olduğunu gösterirler. Bir bedenim olduğundan şüphe edebilirim: Dolayısıyla Aristotelesçi çerçevede tarif edilen herhangi bir bedensel yetiye, beslenme, hareket, üreme veya duyumsamaya sahip olduğumdan, bedensel duyu organlarına bağlı oldukları için şüphe edebilirim. (Duyumsamanın zihinsel bir yönü olduğundan, Descartes'ın bunu bir tür düşünme olarak inceleyeceğine dikkat ediniz.) Düşünme dışındaki tüm yetiler *Birinci Meditasyon*'un skeptik argümanlarına karşı savunmasızdırlar. Descartes özünün düşünmek olduğu sonucuna varır. *Sum res cogitans*: 'Ben düşünen bir şeyim'. Descartes yalnızca 'Düşünüyorum'u, 'Ben düşünen bir şeyim'i ve 'Düşünce benim özsel bir niteliğimdir'i değil, 'Düşünce benim *tek* özsel niteliğimdir' gibi oldukça güçlü bir sonucu da gösterdiğine inanır.

Bedenin özü

Benliğe dair bilgimiz vardır: naif olan inanışa göre, peki bedenlere dair, duyu organları aracılığıyla olan bilgimiz bundan çok mu farklıdır? Descartes tekil bir bedene dair olan bilgimizi ele alır; bir balmumu parçasına dair bilgimizi. Veya henüz Birinci Meditasyon'un skeptik argümanlarına karşı çıkmaya çalışmadığı için, maddenin tekil bir parçası kavramını, o

maddenin var olmasıyla ilgilenmeden düşünmektedir. Bir tür düşünce deneyi yürütmektedir. Maddesel bir şeyle ilgili bilgim olduğunu varsayalım. Bunun özü ne olurdu? Ve ben onu nasıl bilirdim? Balmumu beyaz, kokulu, sert ve soğuktur: Bunlar onu ayrı olarak anlamamı sağlayan nitelikler gibi dururlar. Balmumu ateşe yakın olduğunda bütün bu nitelikler ortadan kalkarlar. Fakat bu şey var olmaya devam eder. ‘Balmumunda böylesi ayrı bir şekilde anladığım ne vardı?’ Güzel koku, sertlik veya soğukluk değil, daha ziyade ‘uzamı olan esnek ve değişken’ bir şey. Bu bir şeyin özsel niteliklerini keşfetmek için olan değişik bir tür ‘başka şeyleri düşünme’ argümanıdır. (Noel Baba’yı sakalsız düşünün. Hala Noel Baba olabilir miydi? Eğer olabilirse, beyaz sakal Noel Baba için özsel değildir.) Ne yazık ki Descartes’ın hangi özü keşfetmeye çalıştığı pek açık değildir: Genel olarak balmumunun özsel nitelikleriyle ilgili bir soru mu soruyor; yoksa belirli bir balmumu parçasından mı ya da genel olarak maddeden mi bahsediyor? Bu soruların her birinin başka bir cevabı olacaktır. (Bu cevaplar ne olurdu?) Biz Descartes’ın niyetinin genel anlamda maddenin özünü keşfetmek olduğunu varsayacağız.

Descartes maddenin özünüyle ilgili bir sonuca varır. ‘Beden’ kavramının uzamı, şekli ve büyüklüğü, şekil ve büyüklük değiştirme yetisi olan bir şeyin kavramı olduğuna ulaşır; beden kavramı bundan ibarettir. Bu daha sonraki Meditasyonlarda iyice geliştirilen zihin ve beden düalizmi ile birincil ve ikincil nitelikler öğretisini öngörür

Maddeye dair bir soru özü ile ilgilidir: Madde var olsaydı, nasıl olurdu? Diğer bir soru bizim bilgilerimizle ilgilidir: Madde var olsaydı, onun bilgisine nasıl sahip olurduk? Descartes radikal bir sonuca varır ki o da bedenlerin ya da bedenlerin özsel niteliklerinin algısal duyumsama veya hayal gücü ile değil zihin ile bilindikleridir: Duyumsama her zaman yargıyı içerir. Bu durum bütün maddesel bedenlerin algısal duyumsanması için geçerlidir. Eğer var ise, balmumuna dair algısal duyumsamam için de geçerlidir. Ve ayrıca en dünyevi şeylerin duyumsamaları için de geçerlidir: görüyor gibi bakındığım pencere dışındaki insanlara da. Duyumsama gerçeğe uygun olsaydı bile (ki Birinci Meditasyon bizi bu konuda şüpheye düşürecek sebepleri verdi), şapkalar ve ceketlerle örtünmüş insanların kendilerine dair bilgi vermezdi. Onların insan olduğu yargısına varmak, duyumsamanın bize söyleyebileceklerinin ötesine gitmektir: zihni kullanmaktır.

Descartes bu Meditasyon’u benliğe dair birtakım keşifler yaparak sonlandırır. Benliğin veya zihnin bilgisi, bedenın bilgisinden daha ayrı ve kesindir. *Cogito* argümanının benliğe dair verdiği bilgi, bedene dair bilginin öncülüdür ve bedenle ilgili skeptik endişelere karşı bağımsızlığı vardır. Ayrıca bedenle ilgili her yargı kendimi daha iyi tanımama yardım eder. ‘Bedeni algılamama katkıda bulunan her türlü mütalaa, benim kendi aklımın tabiatını daha iyi biçimde tesis edilmesini sağlar’. Bu aklın kendi kendine şeffaflığı tezinden ileri gelir: Williams’ın bakış açısından, zihne dair ifadelerin kanıtıyla ilgili tez. Dışarıda ceketli ve şapkalı adamlar olduğu yargısına varırsam, dışarıda ceketli ve şapkalı adamlar olduğu *yargısına vardığımı* bilirim; dolayısıyla sadece onlarla ilgili değil, kendimle de ilgili bir şey bilirim. Başka şeyleri ne kadar öğrenirsem, kendimi de o kadar öğrenirim.

Sonuç

Birinci Meditasyon’daki skeptik yöntem bütün bilgiyi sarsacağına benziyordu; ancak İkinci Meditasyon’da düşünür şüphe edilemeyecek bir şey bulur. Sepeti boşaltan düşünür sağlam bir elma bulur. Binayı yıkarak sağlam kalan ve yapıyı yeniden inşa etmekte kullanılacak (öyle olduğunu umduğu) bir kalas bulur. Ayrıca, eğer argümanları başarılı ise zihnin düşünmek

olan özünü keşfetmiştir ve maddenin uzamlı olmak olan özünü. Ve de genel anlayışın aksine, aklın maddesel dünyadan daha bilinebilir olduğunu keşfetmiştir.

İkinci Meditasyon üzerine düşünülmesi gereken bazı sorular

(1) Kendi zihinsel durumlarınızın kendiniz tarafından düzeltilemez olduğuna dair ifadeler ne kadar makuldür? Kendi inançlarımız ve arzularımızla ilgili yanlışlar yapmamız mümkün değil midir? Gerçekte ondan nefret ederken, yanlışlıkla biranın tadını sevdiğime inanıyor ve bardaki kalabalığa karışabilmek için *kendim dâhil* herkese numara yapıyor olabilirim. Bu olası bir durum değil mi? Pek çok insan ve filozof kendini kandırmanın mümkün olduğuna inanırlar. Mesela eşinin yakasındaki ruj izini ‘görmezden gelen’ kadın, bir şekilde kendini eşinin sadık olduğuna kandırır. Böyle bir durumda kadın düzeltilemez olmayan zihinsel durumuna dair inançlara sahip olacaktır: Eşinin sadık olduğuna inandığına inanabilir; ama aslında eşinin sadık olmayabileceğine inanır. R ifadesi ‘Onun sadık olduğuna inanıyorum.’ Olsun. Bu örnekte, kadın R’ye inanır; ama aslında durum R’nin değildir. Neye inandığı konusunda yanıltılmaktadır. R *düzeltilemez* değildir.

(2) Sizin zihinsel durumunuza dair ifadelerin size apaçık doğru olması ne kadar makuldür? Eğer kendini kandırmak mümkünse; bu durum apaçık doğru olmak mevzusu için de geçerlidir. Kişinin kendi zihinsel hayatıyla ilgili farkında olmadığı doğruları olabilir. Önceki örnekteki kadın ‘içten içe’ eşinin onu aldattığına inanıyor olabilir; ama bu onun için şeffaf bir inanç değildir. Buna inandığına inanması gibi bir durum yoktur. S ifadesi ‘Beni aldattığına inanıyorum’ olsun. Bu örnekte durum S’dir ama kadının S’ye inancı yoktur. Farkında olmadığı bir inancı vardır. S *apaçık* değildir. Daha genel olarak, pek çoklarının (ünlü olarak Freud’un) iddia ettiği gibi bilinçsiz olan zihinsel işlemler varsa, bunlar Descartes’in görüşünü baltalar mı?